

Ama gaxo dago

Antzerkia

UGALDE'TAR MARTIN

AMA GAXO DAGO

Antzerkia

Ugalde'tar Martin

Eskeintza:
Etxaniz'tar Nemesio apaiz-gizon beldurgeari.

Azala ta orri antolatzea: Nedo M.F.
Caracas (Venezuela)'ko Cromotip'en irarria
Eskubide bereziak: Ugalde'tar Martin, 1964

Bi itz

Antzerkitxo onek ba'du bere jatorri berezia.

Ez det orain arte antzerki lanik idatzi; ta oraingo asmo au ez da antzerki lanean ekiñaldi bat egiteko gogo utsarekin sortua izan. Orregaitik, bi itz oiek ba'dute berezko esan nai bat.

Lenengo, gaia.

Azpaldi neukan gizonak bere izkuntzaganako bete-bearra zenbait añekoa dan gogor, ernegarri, esateko gogo.

Nola ordea?

Izkuntza erri baten anima dala esatea asko da; bañan ulerkaitzegia, nonbait; ez bai dio erriari larri-aldi aundirik sortu.

Errira garbiro jetxita ere, izkuntza ama bat bezela maite bear degula esatea ez da oraingoa, ta denborarekin indarra galtzen joan da; gaur ez du bultzada aundirik.

Zerbait berri ta ernegarriaren billa ibili naiz.

Ta ama au, orain bertan, gure eskuekin, bakoitzaren esku biguñ edo atzapar gogorrekin, itotzen ari gerala gordi-gordin erakusteko biderik arkituko ba'nu?

Au izan da, ba', lenengo malla.

Bigarrena, bidea.

Bein gaia asmatu ta gero, nola asmo au egiazkien azaldu?

Bide onen billa asi baño lenago nere buruari egin dioten oar bat: erriko izkuntza berarekin erriaren biotz-biotzera esateko bear gorria detela.

Orduan, kontu bidea ezin erabilli; naiz ta nik oitura geiena dauketan bidea izan, kontu moduan idatzita ez litzake asmoa erri-errira elduko.

Ta antzerki bidean esango ba'nu?

Oiek dira ba' antzerki lan onen bi mallak.

Gero, antzerki lanetan ondo dakien bateri lantxoa erakutsi nai izandu diot, eta Monzon'tar Telespor jaunaren laguntz eske joan naiz. Euskal antzerkiaren langille trebe onek bai leial asko eman ere! Bejoadzio berari nere eskerrik biotsuenak.

Ta orain, bi itz luze oien ondoren, ara emen "Ama gaxo dago".

ITXASO	21 urteko neska bat	etxeko alaba
UNAI	25 urteko mutil-gizona	etxeko semea
DON ARTURO	70 urteko gizona	etxeko medikua
IÑAXI	70 urteko emakumea	izeba
MIGEL	39 urteko gizona	etxeko seme zarrena. <i>Betaurrekoak</i>
SABIN	38 urteko gizona	etxeko bigarren semea. <i>Bizarduna</i>
Dr. ZUBIZARRETA	45 urtekoa	kanpoko medikua
ZARRA	70 urtekoa	erria
GIZONA	40 urtekoa	erria
GAZTEA	20 urtekoa	erria

Egilleak argitaldutako lanak:

- "Imágenes de la Semana Santa en Venezuela", 1956.
- "Un real de sueño sobre un andamio" (ipuiak), 1957.
- "La semilla vieja" (ipuiak), 1958.
- "Iltzalleak" (ipuiak), 1961.
- "Cuando los peces mueren de sed" (erreportajeak) 1963.
- "Ama gaxo dago" (antzerkia), 1964.

Laixter argitaletzeko:

- "Las manos grandes de la niebla" (ipuiak).

I. Atala

Jan-gela batean exerita: Itxaso ta Unai, txapela buruan duala.

Antzeztokira begira gaudela ezkerrera, sukaldera daramakin ate bat; eskubitara beste aundiagoa ta apañagoa. Ate au personaje bat bezela izango da: ama gaxoaren lekua artu bear du ikusleen gogoan; ortarako, antzoki guziak ondo ikusi lezaken toki agirian egon bear du.

Jan-gela au langille etxe batekoa da, bañan ondo jarria. Paretetan zintzilika, pamili erratratu ta kuadro ta tradizio etxeko beste ezaubide batzuek.

Muebleak, berriz, berriak ez, bañan apain xamarrak eta sendoak; mai txiki bat bear da, bañan toki aundirik artu gabe; azpaldiko kutxa edo orrelako muebleren bat ere bai. Gela onek Euskal-Erri'ko sendotasun eta tradizioa berez erakutsi bear du; bañan zartasunik ez, aurrera-bideko barrengo indarra baizik.

Neska-mutillak gelako bi puntetan exerita daude.

ITXASO. *Trixte: Unai...*

UNAI. *Burua eskuetan daukala, ezer ez.*

ITXASO. Unai!... Ez al'dezu entzun?...

UNAI. Bai...

ITXASO. Ez al'daramaki medikuak amaren gelan denbora asko?...

Biak ateruntz begira geratzen dira, zer entzun bezala.

UNAI. Bai... Ba'da onezkero ordu erdi bat or dagoala...

Itxaso Unai'ren ondora etorri ta aldamenean exeritzen da.

ITXASO. Zer ote du amak, Unai?

UNAI. Ez dakit ba'... Beti ibilli izan da ama buruko min audiekin eta...

ITXASO. Bai, bañan oraingo miñak ez dira lengoak bezelakoak... Gañera, amak ez du beñere gaur bezela txorabiorik izan...

UNAI. Ez...

ITXASO. Ta ez degu ama beñere orren larritua ikusi... Berak eskatu du medikua...

Biak ixilik.

ITXASO. Unai, Xabin eta Migel'eri dei egingo al'diegu?...

UNAI. Ez dakit ba... Xabin berta dago, ta nola nai ere gaur gabean etorri bear du. Bañan Migel?... Salamanca'tik oneraño! Ta zertarako?...

ITXASO. Nola diozu: zertarako?...

UNAI. Ez dakit ba... Ama buruko miñak dagoala ta nola ekarriko degu ba' mutilla Salamanca'tik oneraño... Tokitan dago Salamanca!...

ITXASO. Ez dakit ba'...

UNAI. Tia, itxogin dezagun medikua atera arte, ta zer dion ikusiko degu. Ba'liteke ezer ez izatea.

Ixilik pixka bat.

UNAI. ...Gañera, ba'dakizu Migel oso okupatua dagoala, ta ez daukala bere katedra orren errex uzterik. Bearbearrekoa ba'da bakarrik deituko diogu...

ITXASO. Ama gaxoa!... Unai, ez al'da ezer izango!...

Itxaso'k bere eskua Unai'ren eskuan jartzen du. Unai'k eskua estutzen dio. Biak ateruntz begira geratzen dira. Itz zuzmur bat entzuten dute, ta orduantxe atea irikitzen da, mantxo.

Mediku zar bat ateratzen da, bere maletin eta guzti. Irurogei ta amar urte inguruko gizon bat da. Berarekin batera andre zar bat ateratzen da, irurogei ta amar bat urteko amon gordin bat, Iñaxi.

IÑAXI. Ixooooo!... *Biatza españetan jarri ta atea ixten du.* Ia orain lo artzen duan.

Unai ta Itxaso exerita geratzen dira, medikuari begira, ia zer esaten duan. Medikua, berriz, maiean exeri ta zerbait idazten asten da. Itxaso ta Unai'k orduan Iñaxi'ri begiratzen diote, ta begi larriekin, itxegin gabe, galdetzen diote.

IÑAXI. Ez dakit... Ondo begiratu du... *Bitartean medikua idazten.*

ITXASO. Lo egiteko zerbait eman al'dio?

Onetan, medikua altxatzen da ta Iñaxi'ri paper bat ematen dio. Itxaso ta Unai, biak, zutik jartzen dira, zer entzun.

DON ARTURO. Tia, botikatik au ekarri ta orduero amar tanto eman akizkiozute ur pixka batekin nastuta...

IÑAXI. Ta, lo ba'dago?

DON ARTURO. Esnatu... Bai, esnatu. Ogei ta lau orduan ikusi bear degu onen gora-bera... Ez larritu, *Itxaso'ri arpegia laztanduz, ez dizutet esango ondo dagoala, bañan zuen ama gogorra da ta eutziko dio...*

UNAI. Ta zer dauka ba', don Arturo?...

DON ARTURO. Itxogin egin bear degu, itxogin... Tia, ba'nua. Ez det uste nere bearrik izango dezutenik, bañan zerbait gertatzen ba'da, deitu " akidazute. Baña ondo ba'dijoa, biar goizean berriz etorriko naiz...

IÑAXI. Biar igandea da, don Arturo...

DON ARTURO. Egia da, biar igandea... Bañan bueltatxo bat egingo det meza ondoren... *Ta Unai'ri begira.* Ta, Unai, pelota partidurik ba'dek biar?

UNAI. Bai...

Don Leandro'k besotik artzen du Unai ta alkarrekin ateratzen dira.

Itxaso ta Iñaxi ixilik geratzen dira, alkarri begira. Gero:

ITXASO. Ai, izeba!... Bildur-bildurak egon naiz, oker aundiren bat ote zan...

IÑAXI. *Beretzat bexela:* Ni ere ez nago lasai.

ITXASO. Bañan, gauza aundirik ez dala esan ez du ba' medikuak?

IÑAXI. *Paperari begira ta malko bat kentxen:* Ez dakit ba' ume...

ITXASO. *Ikaratuta beregana:* Izeba! Zer da?!...

IÑAXI. Ezer ez, ezer ez...

ITXASO. Ezer ez eta negarrez?!... Zer da?... Esan akidazu!... Don Arturo'k guri aitortu digun baño okerrago al'dago ama?!...

IÑAXI. *Malkoak kenduz:* Ixo... Amak lo pixka bat egin bear du ta...

Ate txirrikito bat iriki ta barrura begiratzen du. Itxaso'k bere bizkar gañetik, ikara arpegiarekin, ere bai. Gero berriz atea itxi ta Itxaso'ri esaten dio izebak:

IÑAXI. Joan zaitez botikara ta au ekarri zazu...

Papera ematen dio.

ITXASO. *Larrituta:* Baño, izeba, esan akidazu, ama oso gaixki al'dago...? Esan...

IÑAXI. Ez al'diozu don Arturo'ri ezetz entzun?... Ia, tira, ekarri erremedio ori lenbailen, lauretan lenengo tantoak eman bear dizkiogu ta.

ITXASO. Bai.

Itxaso, arpegi illun batekin, malkoak kenduaz, ateratzen da presaka. Iñaxi bakarrik geratzen da. Exeritzen da maieko alki batean eta burua eskuetan artzen du kolpetik, negarrari emanaz.

Argiak itzali ta musika ixilla jarri:

Minutu bat inguru.

Argia pixtu.

II. Atala

Berriz lengo gela, bañan orain alki geiago, errenkadan, norbait iltzen danean jartzen dituzten bezela. Beste aldaketarik ez; bañan kontraste au argi azaldu dedilla.

Illunabar aldea da.

Exerita: Migel, ogei ta emeretzi urte ditun bizar txiki ta betaurrekoko gizon apain eta tente ba, eta Unai. Migel'ek oraindik abrigo ta sonbreroa eskuetan dauzka; Unai, beti bezela, txapelakin dago; ez daude alkarren ondan exerita.

MIGEL. *Asarre xamar*: Ni oneraño ekarri erazi ta, ara, ezertarako ez!... Ni zuek bezela nagoala uste al'dezute?

UNAI. *Apal*: Gu bezela ez? Zer ba'!?

MIGEL. Ara, Unai, *bere seme bateri bezela izketan*, zuek beste mundu batean bizi zerate emen. Mundu txiki batean!...

UNAI. *Moztutzen*: Ara! I ere ez al' aiz ba' emen, "mundu txiki" onetan jaioa?

MIGEL. *Pixka bat apalago*: Bai, bañan ni ez nauk emen bizi... Ni kaiolatik azpaldi urten niñuan eta beste... nola esango diat nik... beste ritmo batean bizi nauk. Ez al'dezute ori ikusten?

UNAI. *Apal*: Bai, bai... Ez diat nik ezetz esaten. Ba'zakiat buru-lanak gureak baño gogorrakoak dirala ta goiko malletan bizi aizela, ta oso lanpetua abillela... Bañan, gaxo dagoana ez al'da ba' ire ama?

MIGEL. *Apalago*: Bai... Nik ez diat...

UNAI. ... *Moztutzen, asarre*: Ez al'da ire ama?!...

MIGEL. *Apal xamar*: Ez adi asarretu...

UNAI. *Oraindik asarre, bañan geldiago*: Asarretuko ez nauk ba'?... Unibersidadean agoala, ta goiko mallako jendearekin abillela, ta txapel-apain eta jantzi apañekin jazten aizela, ta ez al' aiz ba' gure odolekoa, ez al' aiz ba' nere amaren semea, ez al' aiz ba' nere anaia?...

MIGEL. *Irripar batekin*: Bai, mote... Oso sensiblea ago... Nik ez diat ezer ukatu nai. Ni ez nauk orregaitik arrotu...

Unai, asarre arpegiarekin, bañan ixilik, naigabetuta, geratzen da.

MIGEL. *Pixka batera*: ...Ez zak uste nere familiak eta nere erriak lotzaten nautenik, edo nere sendia ukatzeko asmorik daukatenik... Ez, neretzat nere gurasoak eta nere erria ez dituk erropa bezela aldatu litezken gauzak!...

UNAI. *Apalago ta xamurrago*: Ez zakiat ba'...

MIGEL. Unai'ren *ondora etorri ta, eskua bere belaunaren gañean jarri ta*: ...Ez, mote. Ni zerbait izatera eldu ba'naiz, nere sendiari ta nere erriari zor zioat... Ni etxe onetako ta erri onetako semea nauk... Konturatu zaitezte... *Abotza jasota*. Ni lengoa nauk, ni lengo Migel nauk!...

UNAI. *Ezin xiñistu ba'lu bezela*: Bai?

MIGEL. Noski, lengoa bera, etxe onetan jaio ta azitako mutil bera... Ni ire lengo anai zar bera nauk. Bañan, *abotza pixka bat jasota*, konturatu bear dezute, lengo mutil arek zeuzkau egin-bear eta erresponsabilidadeaz gañera beste egin bear aundiagoak ere ba' ditudala nik orain!...

UNAI. Zer esan nai dek orrekin?...

MIGEL. Alegia gure famili-arboleko adar bat izan arren, berez gu biok arbol bateko adarrak izan arren, ire egurra ta nerea ez dirala berdiñak; beintzat ez dirala gaur hura berdiñekoak azaltzen... Entenditzen al' dirak?...

UNAI. Bai, ez nauk ni orren kirtena. Ni ez nauk unibersidadera joan, Salamanca'ra joateko dirurik ez zegoaken etxean nik bear nuanean. Ta emen, gure errian bertan, ez zaukagu unibersidade aukerarik. Bañan ez uste orregaitik i baño mokoloagoa naizenik!...

MIGEL. Ez diat ori esan nai...

UNAI. *Moztutzen*: Bai, ba'zekiat nere burua irea aña ez dala jantzi, nik ez daukatela ire eskolarik... *Apal*: Ori ez daukak esan bearrik ere... Bañan orrekin zer? Gizatasuna ta zuzentasuna eskoletan eta unibersidadetan bakarra ikasten dala uste al'dek. Nere egurra irea bañan aulagoa dala uste al' dek?

MIGEL. Ez,ori ez... Bañan nik esan nai detena dek, alegia ire egurra ta nerea arbol batekoa izan arren, nerea pixka bat... leguntxoagoa dala; beintzat alako beste itxura bat ba'daukala, beste alako barniz bat artu duala, bai, ta beste zer-egin baterako gertua dagoala.

UNAI. Eta gero?...

MIGEL. Gero zer?... Ikasten duanari barrenen zerbait berria sortzen zaiola, ta ikasi dutenak, ikasi ez dutenak baño geiago dirala... Bixta ere luzetu egiten zaiotela ta ikasi ez dutenak ikusten ez dituzten gauzak ikusten dituztela, aurreraxio begira ta luzeago ikusten dutela... *Abotza jaso ta*: Ez al'dek ori ikusten?!...

UNAI. Bai, nik ez diat ezetz esaten... Bañan goazen berriz asi geran tokira... *Altxa ta alde batera ta bestera ibiltzen asten da...* *Gauz guziak ik esaten dituzken bezela ba' dira ere...* Ez al'da gaxo dagoana ire ama?... Ire egur apain ori ez al'da oraindik ire ama-arbol orrek emandako adar bateko egurra... ta ez al' diok ik amari guk ainbeste zor?...

MIGEL. Bañan...

UNAI. *Moztutzen*: Utzi akidak bukatzen... Ez al' da ire ama ire Unibersidade orretako lana baño aurreragokoa?... Ori galdetu diat nik lenago, besterik ez!...

MIGEL. *Altxata*: Ikusten dek, gauzak beti lurrera nola jeixten dituken?... Ikusten dek goiko mallako gauzak ere nola beti lur jotzera ekartzen dituken?...

UNAI. *Exerita*: Lur-ondoko umea nauk, gure gari ta sagarrak ematen dituan lur berean sustraitu ta azia izan dan mutilla... Ori ez dek iñor lotzatzekoa... Eta kontuz gero goragi egan joan eta lurra ta lurrekoak zer eta nolakoak diran aztuta geratzen aizen...

MIGEL. Bai, goragi joatea ez dek ona; bañan pixka bat altxa bear diagu, gauzak egiazko perspektiban ikusiko ba'ditugu...

UNAI. Ba' orregaitik galdetu dit: Ez al'da ire ama Unibersidade orretako lana baño aurreragokoa?...

MIGEL. *Unai'ren ondoan exerita, ta aurrez-aurre begira*: Egia, egi-egia, esatia nai al dek?...

UNAI. Noski!

MIGEL. *Berriz altxata, alde batetik bestera dabillega*: Bañan egia esaten ba'diat asarretu egingo aiz... Ori baita ik ulertzen ez dekena...

UNAI. *Altxata, toki berean*: Ta ori dek nik bein eta betiko entzun nai ditena! Ori bera! *Asarre*: Ni asarretuko naun ire asmoa, nik ik esan baño lenagu esagutzen detan agitazko ire asmoa! Ori nai diat, ik buru orretan dabilkiken asmo ori aurrez-aurre esate!...

MIGEL. Ba' jakin nai ba' dek, ara... ta ez zak bullarik atera, mendiko biorra bezela jartzen aiz eta... Ni emen egon edo ez egon, ama berdin egongo dek, eta dana dala, danok il bear diagu egunen batean... Unibersidadean orrenbeste lan euki ta zer egiten diat nik emen?... Gizon bezela erantzun akidak... Bota zak or daukekan sentimentu pillo ori kanpora, ta arrazoi pixka bat eman akidak. *Unai'ren aurre-aurrean jarri ta*: Gizon bezela erantzun akidak orain!

UNAI. *Ixilik, erdi zoratuta bezela, mokolotua bezela*. Nola?... Gizon bezela?... Gizonak, egiazko gizonak, biotzik ez duala uste al'dek?... Burua bakarra duan gizona egiazko gizona dala uste al'dek?... I ni baño gizonago aizala uste al'dek?...

MIGEL. Berriz zulo orretara sartu aiz, motel... Esan diat ez asarretzeko. I ez aiz ni baño gizon aulagoa, bañan alegia ire emengo fabrikako zortzi orduko lana ez dala nik Salamanca'n egin bear detan inportantzikoa... Ango lana...

UNAI. *Bullaka*: Zer lan eta zer!!...

Sukaldeko atetik Iñaxi sartzen da

Bi gizonak ixilik geratzen dira.

IÑAXI. Ixooooo... Zer dira bulla-oiek? Ez al' dakizute ama pake aundia bearrean dagoala?...

Bi gizonak ixilik. Unai exeritzen da. Migel alde batetik bestera> eskuak atxean dituala, dabil.

IÑAXI. *Bieri begira*: Zer zenduten?

MIGEL. Ezer ez... Nola dago ama?

IÑAXI. *Zorrotz begietara begira*: Ama beti bezela... Ta zu, Migel?

MIGEL. *Arrituta bezela*: Ni, zer!...

UNAI. *Altxa ta ateratzen da, asarre*: Bai, galdetu akiozu, izeba, ia zer erantzuten dizun...

IÑAXI. *Negarrez asten da*: Ez dizutela entzun uste al' dezu, Migel?...

Exeritzen da.

MIGEL. Entzun zer?... Nere lanetan egon bearra daukatela?...

IÑAXI. Ori ez. Ori ba'dakit. Bañan, alegia, zure ango lanak emengo ama gaixoa ta beste gañerokook bañan garrantzi aundiagokoak dituzula...

MIGEL. Ez dira gauzak berdiñak, ori da... Bakoitzak bere tokia ta bere lanak dauzka mundo onetan, ta zuek ez dezute ori entenditzen...

IÑAXI. *Begietara begira*: Zer ez degu ulertzen, Migel?

MIGEL. Alegia, emengo, mundu txiki onetako gauzak bakarrik dauzkazutela zuek buruan, izeba, ta ni ez naizela emen azpaldi bizi, ta inguruko mundua aundia dala, ta beste mundu zabaleagoko gauzak dauzkatela buruan... nere zai beste jende asko dagoala, nik mundu orrenganako erresponsabilidade asko ditudala... Ori da zuek entenditzen ez dezutena...

Iñaxi negarrez, exerita, ixilik.

MIGEL. *Asarre, alde batetik bestera dabillega:* Ori da zuek entenditzen ez dezutena...

Ta ez dezute ori beñere entendituko.

IÑAXI. *Legun:* Migel...

MIGEL. *Zakar xamar:* Zer!...

IÑAXI. Migel, exeri zaitetz emen...

Migel exeritzen da bere ondoan.

IÑAXI. Nik ba'dakit zure bururik eta zure buru-auzterik ez daukatela... Bañan nere zartzaro ta nere ez-jakin eta nere baserritarkeri guziak nerekin eraman arren, nik ere ba'dauzkat nere arrazoiak...

MIGEL. *Apal:* *Noski ba',* izeba...

IÑAXI. Ni zure amaren aizpa naiz...

Migel'eri begiratzen dio.

MIGEL. Bai...

IÑAXI. Zure amarekin bizi izandu naiz beti. Berari seme-alabak asten laguntzeagaitik geratu nintzan ni ezkondu gabe ta nere-nereko seme-alabarik izan gabe... Zuek asten eta zueidi begira nagoala, uste gabean, zartu naiz...

MIGEL. Bai, izeba... Ta ba'dakizu nik ama bat bezela maite zaitudala...

IÑAXI. Ala ba'da, Migel, entzun akidazu orain: nik eskatu nioten neska-mutillei zuri telegrama ori bialtzeko. Nik ezagutzen det nere aizpa. Zuen aita-zana il zan ezkeroko beti ibili izandu da makal xamar; bañan, eta entzun idazu au ondo, oraingo gaitz edo dalako au ez da lengo miña bezelakoa. Oraingo onetan zuen ama oso gaixki dago... *Sotinka.* Ta oraingo onetan ba'dijoa... *Negarrez.*

MIGEL. *Xamurtuta:* Izeba, ez zazula negar egin... *Izebaren burua bereganatuta:* Ba'dakit zuk gure ama zenbat maite dezun, ta gu zenbat maite gaituzun ere bai... Ta Sabin nun da?...

IÑAXI. Sabin espezialista billa joana degu Donosti'ra...

MIGEL. Zer dala ta?...

IÑAXI. Zuk ba'dakizu zure anai Sabin bera medikua izan arren, orrelako gauzetan beste medikuekin batera ibilli naiago izaten duala... Ba'ez pa'da ere... Medikuek burua argi euki bear gauzak garbi ikusteko, ta askotan, bear dan erabakia artzeko, biotza kaltegarri izan liteke.

MIGEL. Ori da,' izeba, ori da... Burua argi beti, ta biozkadekin kontuz...

IÑAXI. *Begi-begira geratzen zaio:* Tia, abrigo ori erantzi zazu, etxean zaude ta... *Artzen dio.*

MIGEL. Eta don Arturo?

IÑAXI. Don Arturo emen izan da beti, egunero etortzen da, batzuetan bi edo iru aldiz ere bai... Orain bera ere etortzekoa da; iru medikuak alkarrekin ikusiko dute ama...

Itxaso sartzen da arpegi alai batekin.

ITXASO. Zer da? *Izebaren negar malkoak ikusten ditu.* Zer da, izeba?...

Goibelduta joaten zaio malera ta burua artzen dio eskuekin.

MIGEL. *Altxatzen da, ta dio:* Ezer ez...

ITXASO. Nola ezer ez?... Zer dezu, izeba? Ama okerrago al'dago?

Abrigoa kentzen dio bere besotik:

IÑAXI. Ez, ez... Ez izutu. Ama lo dago...

ITXASO. Ta orduan zer gertatzen da ba?... *Migel'eri begira geratzen da.*

Migel alde batetik bestera dabil. Zer da ba', Migel?

MIGEL. Ezer ez, ba'dakizu...

IÑAXI. *Itxaso'ri eskua burutik pasatzen dio, ta bere malkoak kendu ta dio: Tia, apaldu ere egin bear degu... Zu, Migel, nekatua egongo zera biaje orrekin. Amak ere lo egingo ez ba'lu orain obe, gabean obeto deskantzatuko litzake... Baño lo egin nai duanean; egin dezala... Zer egingo degu... Tia, ixilik, ama ez esnatzeko, Itxaso, jarri zazu maia, ta apalduko degu.*

ITXASO. *Altxatzen: Ta Unai?...*

IÑAXI. Unai aldameneko Joxe'rekin dago atadian.

ITXASO. Ta Sabin eta Don Arturo ta beste mediku berria noiz etorriko dira ba?

IÑAXI. Orain laixter, noski. Berak ere gurekin apalduko dute.

Itxaso sukaldera sartzen da abrigoa besoan daramakila. Gero, Iñaxi'k trixte begiratzen dio Migel'eri, ta joaten da. Migel, zutik, kuadro bateri begira geratzen da, ta gero mueble (kutxa ta abar) guziei banan-bana begira geratzen da, gauzak gogoratzen bezela. Izebaren abotza entzuten da.

IÑAXI. *Urrutitik: Unai!*

Migel gela alde batetik bestera, gelako gauzei begira. Gizon onek ez dirudi emengoa danik. Ori dabilki berak buruan. Bere txapel apañari begiratzen dio.

Itz soñua entzuten da:

ITXASO. Izeba, Migel asarre al dago? Zerbait esan al dizu?...

IÑAXI. Ez...

ITXASO. Zergaitik zeunden ba' negarrez?...

IÑAXI. Ez dakit ba'... Batzuetan zarrei orrelako gogoak ematen dizkigute ta...

Utzune txiki bat; bitartean, Migel gauzei begira.

UNAI. Ta Migel?

Unai zartzen da gelara:

UNAI. A! Emen ago... Apalduko al' degu?

MIGEL. Bai, nai dezutenean... Bañan ez al' genion Sabin ta beste bi medikuei itxogin, bear?

UNAI. Ez zekiat ba', apaltzera deitu ziratek eta...

MIGEL. Sabin nola dago?

UNAI. Sabin? Ondo, ura ere lan askorekin...

MIGEL. Noiz etorri uan?

UNAI. Atzo. Bañan maiz etortzen dek ura etxera.

MIGEL. Ta berak zer dio? Alegia, ama nola arkitzen du?

UNAI. Berak ta don Arturo'k alkarrekin itzezin eta gero espezialista baten billa joatea erabaki zieten.

MIGEL. Bañan berak zer esaten zikan?

UNAI. Esan, ezer ez... Ba'dakik, Sabin medikua izan arren amaren osasunatzaz itzegitea ez dek ausartzen... Olakoetan, medikuak naiago izaten ditek beste medikuekin konsultatu ta gauzak alkarrekin erabaki...

MIGEL. Azpaldian ez diat Sabin ikusi... Bere lanak ondo al'dijoaz?

UNAI. Bai, bai... Bera ere lan askorekin, i bezala... *Zearka begiratuaz.*

MIGEL. Zer intentzio dakarkik berriz?...

UNAI. Zer nai dek... Nik Sabin'ekin bestelako konpianza zeukat. Bera bere errira etorri ukan lanera, ta noiz nai etxean diagu. I berriz emen ezin egon aiz egun bat ere... *Atzekabetua, exeritzen da.* Ez ta ama gaxo dagoala ere...

ITXASO. *Presaka sartzen:* Sabin allatu da!...

MIGEL. Nun da?

ITXASO. Automobilla oraintxe etorri da, ba'datozte...

MIGEL. *Ate aldera dijoala:* Ba'nua...

Ezer esan gabe, Iñaxi presaka sukaldetik amaren gelara pasatzen da.

SABIN. *Migel baño urtebete gaztegoa, motzagoa, bular zabala, bizar-betea, kaskutzik. Sartzen:* Ara, Migel! *Pozik eta parrez.*

Bi anaiak besarkatzen dira.

SABIN. Ara... *Atzean datorren berrogeibat urteko gizona presentatzen, doktor Zubizarreta, nere anai Migel...*

ZUBIZARRETA. Migel, asko pozten naiz esagutzia; izenez esagutzen zaitut, zure idaz-lanak ere beti irakurtzen ditut...

MIGEL. Eskerrikasko... Ta eskerrak nere ama ikustera etorri zeralako...

SABIN. Tia, ama esna al'dago... *Izebaren billa:* Nun da izeba?...

IÑAXI. *Kuartotik ateratzen:* Bai, esnatu da. Ta Migel ikusi nai omen du aurrena...

SABIN. Joan zaitetz ba', gu geroxeago sartuko gera.

MIGEL. *Dijoala:* Bai...

SABIN. Dr. Zubizarreta, exeri zaitetz mesedez, *exeritzen da,* eta orain joango gera gaxoa ikustera. Barkatuko al'dirazute. *Ta gela aldera joaten da, ta sartzen da.*

Geratzen dira, exerita, doktorra, Itxaso ta izeba Iñaxi.

IÑAXI. Zerbait artuko al' zenduke?

ZUBIZABBETA. Ez, eskerrikasko... Bi gizon aundi dituzute etxean...

IÑAXI. Bai, ta ez ditugu galtzekoak...

ZUBIZARRETA. Migel izango dezute esagunena, bañan Sabin'en lanak garrantzi aundikoak ditugu gure erriko sendagilleak...

SABIN. *Sartzen:* Itxaso, deitu al'diozu don Arturo'ri?

ITXASO. Bai, etortzen ikusi zaituzten bezin laixter... Atera dala esan dirate teleponoz. Onezkero emen dator.

Danak bere esanaren zai daude.

SABIN. Ondo dago... Zubizarreta, nere anaiak laixter bukatuko du ta sartuko gera ama ikustera... Ba'dakit egin bear aundiak dituzula Donosti'n eta ez nizuke denborarik galdu azi nai...

ZUBIZARRETA. Eginberrak bata bestearen atzetik egin bear dira. Orain au daukat, eta bear dan aña denbora emango diogu. Neregaitik ez estutu, Sabin.

SABIN. Eskerrikasko.

DON ARTURO. *Sartzen:* Gabon.

SABIN. Gabon, don Arturo. Ara emen doctor Zubizarreta... Emen don Arturo Urrutia, gure pamiliko medikua...

Bi medikuak alkar esku eman eta alkarren ondoan exeritzen dira.

MIGEL. *Gelatik urteten: Kaixo, don Arturo, ez zaitut azpaldi ikusi...*

DON ARTURO. Kaixo, Migel... *Parrez: Noski, ez zera etxera asaltzen eta!...*

SABIN. Goazen ba'...

Iru medikuak gelara sartzen dira. Iñaxi, atzetik joan eta atea berak ixten du, ta kanpoan geratzen da. Gero sukaldera, bakar izketan bezela sartzen da.

MIGEL. *Exerita, Itxaso ta Unai'ren erdian: Gaxoa...*

Unai eta Itxaso, ixilik.

MIGEL. *Burua esku tartean artu ta: Gaxoa, asko galdu da, oso akabatua dago...*

Argia itzali ta musika ixil bera entzuten da.

Minutu bat inguru.

Argia pixtu.

III. Atala

Gela bera. Iñor ez dago bertan. Alkiak eta gañerakoak lengo atalean bezela antolatuak.

Iñaxi urtetzen da ixil-ixilik, kontu aundiarekin, sukaldetik, eta amaren gelara sartzen da, presaka, ezer esan gabe.

Sukaldetik Itxaso atera ta gelan exeritzen da.

IÑAXI. *Ixil-ixilik gelatik atera ta sukalde aldera pasatzerakoan, Itxaso'ri: Apaldu al'dezu?*

ITXASO. Bai... Nola dago ama?...

IÑAXI. Ondo. Lasai dagola ematen du beintzat...

ITXASO. Entzun al'dezu medikuak maiean zer esan duten!

IÑAXI. Bai.

ITXASO. Ama gaixki dago, izeba! *Negarrez asten da*

IÑAXI. *Bere ondoan exerita: Bañan sendatuko dute, Itxaso, ikusiko dezu... Itz-otza entzuten da ta iru medikuak eta Migel eta Unai sukaldeko atetik barrena sartzen dira. Zubizarreta'k palillo bat dabilki abean, eta don Arturo'k purua piztutzen du. Izeba ta Itxaso sukalderuntz abiatzen dira.*

SABIN. Nora zoazte, andreak?...

IÑAXI. Guk ba'ditugu eginbearrak sukaldean.

MIGEL. *Zubizarreta'ri: Ez nekian nik Donostia'n orrelako gaxotegirik zendutenik. Biak alkarren ondoan exeritzen dira.*

ZUBIZARRETA. Bai jauna, bai... Ta aundiagoak egin bearuko ditugu; ardoa euskotarren indarra dala uste dute askok, eta ori da gure erriaren aulkeririk aundiena...

MIGEL. Ardoa aula?... Begira zazu Europa'ko erri guzietara, ta garagardoa edo matz-ardoa eraten dakiten erriak dituzu gogorrenak eta indartsuenak!.

ZUBIZARRETA. Bai, bañan ez matz-ardoa edo garagardoa edaten dutelako, ordea. Erri indartsuak geienetan izaten dira edale aundiak; egarria indartsuen artean aundiagoa dala dirudi; bañan egarri ori mozkortuta asetzeak ez det uste indarririk ematen duanik. Nere ustez, edariak eta mozkorkeriak dakarzkin ondorengoak kaltegarriak dira errientzat.

MIGEL. Bai, bai... Ez dezu arrazoi paltarik... Beti neurrian dago birtudea. Bañan orrenbesteko geiegikeriak egiten al'ditugu ba?...

ZUBIZARRETA. Bai, ala ez ba'litzake ez genduke orrenbeste ero-etxe ta tixiko-etxe bearco... Ta nik ez nuke, bear ba' da, orain Donosti'ra Joateko orrenbeste presa eukiko. *Altxatzen da.*

SABIN. Ba'zoaz, orduan...

ZUBIZARRETA. Bai, zoritxarrez utzi bear zaituztet... *Migel'eri eskua emanaz. Poz aundia eman nau zu esagutzeak; ia egunen batean gu ta gure lanak ikustera etortzen zeran... Ez gaixo bezela, e!...*

MIGEL. Ez nuke nai; osasun ona daukat oraindik beintzat...

ZUBIZARRETA. *Migel'eri*: Jaunak gorde zaitzala luzaroan... *Unai'ri*: Agur, Unai, ia egunen batean pelota partidu batera etortzen naizen.

UNAI. Etorri bedi noiz nai, alegiñak egingo ditugu ta...

ZUBIZARRETA. *Don Arturo'ri*: Agur, don Arturo, urrengo bat arte... Gu maiz ikusten gera...

DON ARTURO. Bai, bai... Gu ez gera bizi geran artean alkar galduko... Eta, *parrez*, gero ere, toki onean ba'da, alkar ikusi gaitzela... Ondo joan zaitetz...

ZUBIZABBETA. *Sabin'eri*: Agur, lagun... Esan bezela, analisis oiek egin bezin laixter, deitu telefonoz...

SABIN. Bai, biar eguerdirako deituko dizutela uste det... Ondo joan zaitetz. *Berarekin urtetzen da...*

DON ARTURO. Bai, *altxatzen*, eta nik ere joan bearke det... Zer ordu da?...

UNAI. Zortzi taerdiak...

DON ARTURO. Ba'nua... Eperra'neko Iñaxio dago elizakoak artuta, ta oieratu baño lenago ikustera joan bearke...

UNAI. Iñaxio "Eperra"?...

DON ARTURO. Bai.

UNAI. Orren gaixki al'dago ba'?...

DON ARTURO. Bai, gizona kaxkar dabil... Ez dakit nola ibilliko geran gaur gabeen... Agur Migel, joan baño lenago ikusiko al' zaitut berriz...

MIGEL. Bai, bai... Gero arte.

DON ARTURO. Agur, Unai, biar arte. *Urtetzen da.*

UNAI. Agur, don Arturo. *Ateraño laguntzen dio. Gero berriz lengo tokira. Antxe dugo Migel exerita.*

MIGEL. Eperraneko ori zein da?

UNAI. Iñaxio, Iñaxio "Eperra", ez al'aiz gogoratzen?

MIGEL. Ez...

UNAI. Eperranekoak, Etxeberrieta'n, gogoratuko zaizkik ba'...

MIGEL. Bai, "Eperra" zarra bai... Zer izena zuan ba'?...

UNAI. Patxi, Patxi "Eperra"...

MIGEL. Bai, Patxi "Eperra"... Ta au nor da?... Semea?

UNAI. Bai, Iñaxio "Eperra", aladoneran lan egiten zuana...

MIGEL. Ez diat esagutzen, ori ez dek nik buruan dauketan errikoa...

SABIN. *Sartzen*: Zer ari zerate zuek ika, asarre ba'zeundete bezela... Ta zer erri daukazu ba' buruan, Migel... *Zutik geratzen da, bi anaien aurrean.*

MIGEL. Alegia, ni gogoratzen naizen erria joan zala, ta berri au ez detela nik esagutzen...

SABIN. Bai, ala gertatzen da: gorputzak eta animak aldatzen dira errian... Urte batzuek kanpoan ibiltzen ba'gera, ez degu utzi genduanik arkitzen... Bañan ez erria bakarra, kanpoan dabillena ere aldatzen da. Ala zion lengo egunean Maindi'ko aitonak; iru illoba Madrid'era estudiantzera obe biarrez bialdu, bai, ta ez ditula geiago esagutzen; betiko galdu ditula... Noizean bein etortzen ba'dira ere, bere illobak ez ba'lira bezela; alkar ezin itz-egin dute, euskera ere aztu omen zaiote ta...

MIGEL. Bai, gauz batzuek galtzen errexa izaten da; berriz jasotzea baño errexagoa...

Itxaso sukaldeko atetik atera ta deitzen du:

ITXASO. Unai pixka bat etorriko al'zera?

UNAI. *Altxiaz: Ba'nua. Joaten da.*

Bi anaiak bakarrik eta ixilik geratzen dira.

MIGEL. Ama nola dago...

SABIN. *Trixte: Gaixki...*

MIGEL. Zenbat aiñeko... gaixki.

SABIN. *Migel'eri zuzen begira: Oso gaixki.*

Biak ixilik, pixka batean.

MIGEL. Itxaropenik bai al dago?

SABIN. Itxaropena? Noski. Biotz ori bizi dan bitartean dago itxaropena...

Pixka batean biak ixilik.

MIGEL. Sabin, zenbat urte ditu amak?

SABIN. Amak? Irurogei ta sei... Ez al'dakizu?

MIGEL. Ez negoan seguru... Irurogei ta amar inguruan zebilela bai...

SABIN. Zenbat urte dituzu zuk, Migel...

MIGEL. Ogei ta emeretzi...

SABIN. Zu zera anaietan zarrena; amak ogei ta zortzi urte zituala izan ziñun zu; aldatu dira ordu ezkeroko gauzak gure etxean ere...

MIGEL. *Trixte: Bai...*

Biak ixilik apur batean.

MIGEL. Ta ama sendatzen ba'da orain, ziara sendatuko al'da edo...

SABIN. Ez, ez... Gure ama oraingotik ateratzen ba'da, etzanda oean egon bearko du aldi luze batean...

Iñaxi pasatzen du sukaldetik gelara, ta ixil-ixilik sartzen da.

MIGEL. Eta gero?...

SABIN. *Galduta bezela: Gero zer?...*

MIGEL. Alegia, ama orain sendatu ta oiean, egin zagun kontu, sei illabete egoten dala...

SABIN. *Moztutzen: Sei illabete?... Baita bi urte ere!...*

MIGEL. Tia, bi urte... Ta gero?...

SABIN. Gero? Nork daki ba' ori?... Orduan ikusi bearko, ta orduan alegiñak egin bearko!...

MIGEL. *Burua eskuen artean jarri ta: Sabin, orrek penik ba'lio al'du?...*

Sabin'ek arrituta, ikaratuta, burua jasotzen du. Migel'ek ere bai; alkar begiratzen dute. Sabin zerbait esatera dijoala, gelako atea irikitzen da ta ixil-ixilik Iñaxi sukalde aldera joaten da, ta sartzen da.

Bi gizonak ixilik geratzen dira.

SABIN. Zer esan dezu, Migel? *Ezin xinisturik bezela.*

MIGEL. *Gora begira: Alegia, orrenbeste supritu ta ortan geratzeak... penik balio al'du?*

SABIN. *Oso arrituta: Ez diat ulertzen, Migel...*

MIGEL. Bai, alegia, eta izan gaitezen gizon: gure amak zenbat urteko bizia izango du ba', onenetara jota ere?... Egin zagun amar, amabost, e?... Amabost urte biziko al'da

onenera jota ere gure ama?... *Sabin'eri begira, bañan Sabin ixilik, amaren gelako atera begira.* Eta, egin zagan kontu, okerrera jo ta zenbat urte biziko litzake gure ama?... Bi edo iru? Oetik jekitzeko diña beñere egiten ez ba'da?... *Sabin oraindik atera begira, arpegi illun eta mintzu batekin.* Ara, Sabin, *pixka bat abotza jaso ta*, ez al'dira gure lan guzi oiek, eta bere suprimentu guzi oiek, alperrikako lanak izango?...

SABIN. *Migel'eri begira, begiratu zorrotz batekin:* Migel, gauz bat esan nai diat: ama baten biziaren alde egin litezken lanak alperrik izan litezkela uste al'dek? *Eta gero, abotz apalez, zai-zai bezela.* Egietan erantzun akidak...

MIGEL. *Beste aldera begira:* Ez adi i ere Unai bezela jarri...

SABIN. Nola jarri dek ba' Unai?

MIGEL. Erua bezela, mendi-bior bat bezela... Zuek danak etxean gauzak beroegi artzen dituzute, biotza besterik ez dezute lanean jartzen. Ta burua zertarako dek ba!...

SABIN. Burua zer izango ukek ba' biotzik gabe?

MIGEL. Biotza bai; bañan zer ukek biotza bururik gabe?...

SABIN. Buru utzarekin erabakiak artuko ba'genituzke, basoko leoi ta tigreak bezela alkar jaten ibilliko giñuzkek...

MIGEL. Eta biotz utzarekin ibiltzen ba' gera, zulotik zulora, beti zilipurdika ibiliko gaituk... Burua aurrena, Sabin, eta gero, ondoren, biotza...

Ixilik biak aldetxo batean: Sabin, arrituta, Migel'eri begira, ta Migel altxata alde batera eta bestera, pasiatzen.

SABIN. *Trixte ta mantzo:* Ordun, Migel, ire amaren osasunatzaz, ire amaren biziartzaz, buru utzarekin itz egin bear diagu...

MIGEL. Biotzarekin ere bai; bañan aurrena buruarekin!... Noski!

SABIN. Orduan, ire ama dala edo ik esagutzen ez dekan andre bat dala, berdin zak...

MIGEL. Ez. Nola izango dek ba' berdin?

SABIN. Tia, ia gauzak garbi jartzen ditugun... Aurrena burua bakarrik jarri, ez al'dek ori esan?

MIGEL. Bai... Alegia, aurrena gauzak diran bezela ikusi...

SABIN. Gauzak diran bezela, e?... Gauzak diran bezela biotzik jarri gabe ikusi litezkela uste al'dek?

MIGEL. Bai, noski...

SABIN. Ordun, buru utzez, ire ama gaxo egon edo ik esagutzen ez dekan andre bat gaxo egon, berdin dek...

MIGEL. Ori ez, *zerbait arkitu ba'lu bezela*, or zatorrek ba' gero biotza!...

SABIN. A, bai e, ta noiz dator ba' biotza? Gaixoa il da gero?

MIGEL. Ez, ez... *erdi parrez, arrotuta*, ori ez dezute ba' zuek entenditzen...

SABIN. Ez, egia esateko, ez diat ulertzen, Migel... Tia, ia gauzak garbiago jarri ta alkar ikusten degun gai onetaz... Gure amatzaz ari giñuan izketan, ez al'da ala?...

MIGEL. *Irri parrez:* Bai, bai...

SABIN. Ori jakin gabe, zenbat iraungo duan jakin gabe, alegia, ama salbatzeak penik ba'lio al'du edo ez... Ez al'da gure gora-bera ola jarri ta ondo geratzen?

MIGEL. Bai, ta utzi akidak neri zerbait geiago esaten: egin bear diran lan guziak egitea merezi al'du gero ama supritzen oiean euki ta azkenean ondo jarriko dan edo ez

jakin gabe... azkenean emendik urte gutxi barru berdin-berdin iltzeko...? Nere erantzi onekin konporme al'ago?

SABIN. Bai, bai... Orain gauzak garbiago zeudek.

MIGEL. Tia, ortik aurrera...

SABIN. Bai, emendik aurrera gure erabakia garbi azaltzen dek: Amaren alde alegiñak egin edo am iltzen utzi! *Bulla aundirik* gabe. Ez al' da ala?

MIGEL. Bueno, ala jarri nai ba'dek... bai.

SABIN. *Asarre xamar*: Bai, buru, biotz eta anak jarri ta, dana, geran guzia, jarri ta!

MIGEL. Bai, bai...

SABIN. *Migel'eri begira-begira jarri ta, arrituta bezela*: Ori dek orduan nere anaiak, nere amaren semeak, esan nai zuana!...

MIGEL. *Erdi parrez bezela*: Ikusten al'dek, Unai bezela jarriko aiz i ere!

SABIN. Bai, Unai ta ni odol berekoak izanez gañera biotz berdiñeko anaiak gaituk, eta ez dek ori arritzekoa... Ta i, Migel, zer biotzeko gizona egin aiz i?...

MIGEL. *Asarre*: Tia, neri sermoirik ez orain! Zuek etxe onetako zuloan sartuta bizi zeratela ta nik ez zaukat zer ikusirik!...

SABIN. Ik itxe onetako zer ikusirik ez, e?... Nungo zer ikusia daukak ba' ik orain?...

MIGEL. Zer esan nai dek orrekin?

SABIN. Zer? Gure, nere ama, zarra ta gaixo, oso gaixo, il zorian, dagoala, ta beste ama gazte ta osasuntzuago baten babesa arkitu dekelako bera iltzen uztea arrazoizkoa iruditzen zaik!...

MIGEL. Alperrikako lanean aritze ezkerotan, ez al'da ohea gure indar eta lanak beste zerbaitetan jartzea?

SABIN. Ez!... *Moztutzen*. Orduan zertarako ditugu medikuak, eta gaxotegiak eta gañerako aurrerapenak!... Nork daki aurretik nor ilko dan eta nor bizirik aurrera aterako dan!...

MIGEL. Bañan gauzak ain itxusi dagozenez...

SABIN. Ala ere! Zenbat iltzaz utzi ta sendatu dira, zenbat oso gaizki zeudela uste izan eta droga berri batek, zendagille azkar batek, osasun osora berriz ekarri dizkitek!...

MIGEL. Bai, bañan...

SABIN. Bañan, ori bai, i bezelako semeak ba'dira danak, egin aurretik aitzekiak billatu ta errexena egiten ba'dute; bere alde lan egin bearrean iltzen usteko asmoa artzen ba'dute... orduan, noski, ez zeok erremediorik!

MIGEL. Ikusten dek, biotz geigi jarriko gizon lanetan, mundu onetan biotz bear aundiagoa zioz buru bearra baño... Ez diat bururik bear ez degunik esaten, eta orretan alegindu bear diagu; orregatik ari gaituk nere, eta ire, amaren alde medikuak lanean; ara or burua; bañan zer litzake mundu au buru orretzaz gañera errukirik ez ba'leo? Zer izango ukek gutzaz gaixo dagoan ama ziara il arte, azkeneko arnasa eman arte, bere semeak alegin osoak egiteko biotzik ez ba' genduke!...

Migel ixilik, nora begira ez dakila.

SABIN. *Berriz, baño ixillago*: Egin zak kontu amak gure izketaldi onen berri jakiten duala, ta urte bete edo bi ondoren berriz ondo jartzen dala, ta i etxe onetara azaltzen

aizela... Zer arpegi jarriko iokek?... Baño, Migel, ez al'dek ikusten beste gañeko semeak beren ama maite ta bere alde alegin guziak egiten ari dirala?... Ori ikusten al' dek ik?

MIGEL. Bai...

SABIN. Besteak beren ama gordetzeko alegiñak egiten ba'dituzte, zergaitik ez diagu ba' guk beste ainbat egiteko gogoia izango, ta zergaitik ez zagutek ori egiten utziko!

MIGEL. Bai, ori ala dek, bañan ala ere, alegiñak eginda-ere, ama iltzen ba'da?...

SABIN. Orduan, mediku ta indizio ta operazio ta azken-azkena urten diran aurrerapen guziak ematen dizkiguten laguntz guziak eman eta gero, ala ere, gure ama iltzen ba'da, zer egingo diagu ba' *Pena audiarekin*... Danok il bear diagu egunen batean... Ez gure ama bakarrik, bai ta beste ama asko ere, baita ik gaur ama bezela artu deken andre pixkor ori ere... Ama guziak ilko dituk egunen batean edo bestean...

MIGEL. Bai...

SABIN. Bañan, entzun akidak au, Migel. *Zuzen anaiari begira ta indar aundiarekin*: Ori egin bearrean, alegia, al' ditugun erreminta guziak ama sendatzen jartzen ez ba'ditugu, alegin osoak, sendatzeko mediku erreminta osoak erabiltzen ez ba'ditugu, ori ez dek ama iltzen uztea, ik esaten dekan bezela, ori, ta entzun, Migel, *gogorrigo*, ori ama gure eskuekin akatzea izango ukek!!...

MIGEL. *Pixka bat izututa bezela, atera begira*: Nola akatzea...

SABIN. Ire ama gaxoari sendatzeko bide osoak ematen ez ba'dizkiok, sendatzeko erreminta osoak bere osasunaren alde ukatzen ba'dizkiok, ama oiean laguntza gabe utsiko ba'ukek, ori ama akatzea izango ukek; maillu batekin buruan jotzea bezela izango ukek, *gogor*, ama, ire ama, leiotik bera bultzatzea bezela!...

IÑAXI. Zer da?... *Izututa, sartzen, sukaldetik*.

Biak tente geratzen dira, nora begiratu ez dakitela.

IÑAXI. *Bateri ta besteari begira*: Bañan zer dira bulla oiek?

SABIN. Ezer ez, izeba...

IÑAXI. *Migel'eri begira*: Ezer ez ta orrelako bullak?

MIGEL. Ezer ez, izeba... Nik joan egin bear detela. *Ta purruztara batekin ateratzen da*.

SABIN. Migel! *Atzetik deika*.

IÑAXI. Joan *da*. *Zerbait entzun nai ba'lu bezela*. *Txist!*... Ez al'da amaren deia izan?...

Biak zai.

Iñaxi'k atea iriki pixka bat eta sartzen da; atea erdi irikia usten du; atzetik Sabin barrera sartzen da; pixka bat atea ola utzi, ta gero atea barrendik ixten dute.

Argia itzali.

Berriz musika berdiña, mantzo; il martxa bezela.

Minutu bat inguru.

Argia pixtu.

IV. Atala

Lengo gela. Unai exerita, zerbait idazten.

UNAI. *Idazten ari dala, mantxo esaten:* "Ama oraindik gaxo dago, Migel. Bañan pixkortzeko bidean dijoa. Gure asmoetatik urruti ba' zaude ere, zu oraindik bere semea zera; euskotar guziak bai gera bere semeak"...

GAZTEA. *Ikusleen artean dagon ogei bat urteko mutil-gizon bat; nabarmendu lezaken jantzirik ez du bear; alkitik altxa arte aurkesleetako bat dala ez du iñork konturatu bear.* Ni ez naiz zuek or diozuten emakume orren semea!

UNAI. *Altxiaz:* Zu? Nor zera zu?

GAZTEA. Ni, Joxe Urbistondo, erri onetako seme bat.

UNAI. Ta zu ez zerala ama orren semea!

GAZTEA. Ez, zuk diozun andre ori ez da gure etxean beñere bizi izandu! Nola izango da ba' nere ama?!

UNAI. *Antzeztoki ertxera aurreratuz, ixiltxio itzegiñez:* Ez zazu orrenbeste abotza jaso, semetzaz zaitun ama orrek ori entzungo ba' lizu, naigabez ilko litzake ta... Zure etxean andre ori ez dala bizi izandu diozu?

GAZTEA. Nik zentzuna dauketan ezkerro ez beintzat...

GIZONA. *Ikusleen artean, beste puntako alki batean exerita dagoan berrogei ta bost bat urteko gizon bat altxatzen da. Gaztea oraindik zutik geratzen da.* Nerea bai!

GAZTEA. *Arrituta:* Zurea!?

UNAI. Zu? Zein zera zu?

GIZONA. Ni, Joxe Migel Urbistondo naiz, Joxe'ren aita.

UNAI. *Gazteari begira:* Gizon au zure gurasoa al'da?

GAZTEA. Bai, nere aita da.

UNAI. Ta zuk, Joxe Migel, il zorian dagoan emakume ori esagutzen al'dezu?

GIZONA. *Piska bat lotzatuta bezela:* Bai, gurekin bizi zan...

UNAI. Ta zuekin bizi zan andre ori zuen señaidea al' zan?

GIZONA. Bai, ni jaio ezkerro Antzizar baserrian etxeko-andre zan...

GAZTEA. *Ia karraxika, aitari begira:* Eta zergatik ez dirazu beñere olakorik aitatu?!

GIZONA. *Ixilik, burua makur.*

GAZTEA. *Gogor:* Bañan emakume ori gure ama ba'da, nola ez dirazu neri erakutsi?!

GAZTEA. Seme... Zuri miñik ez emateagaitik.

UNAI. Zergaitik?... Orain gaxo ta txiro ta baztertua dagoalako lotzatzen al' zaitu zure amak?

GIZONA. Ez da orregaitik...

GAZTEA. Zergaitik ba'?!?

GIZONA. Guk naikoa supritu gendun... Zertarako jarri gure semeak berriro kezka orretan?

GAZTEA. Zertarako?! Ez al'da ba' gure ama?!

GIZONA. Bai...

GAZTEA. Ama batek, gure odoleko ama batek, ez al' du ba' kezka bat balio?!

GIZONA. *Ixilik*

GAZTEA. Aita! *Karraxika*. Ez al' du ba' ama batek, guri bizia eman digun ama batek, orrenbeste merezi?!

UNAI. *Ixilik*, ama esnatuko dezu ta.

GAZTEA. *Ixillago*: Erantzun akidazu, aita, ez al' du ba' ama batek kezka bat balio?

GIZONA. Bai, bai... Bañan, orretaz gañera... *Gogor xamar*: Kalera jetxi giñanean ama orrek erdi utzi giñuen eta!...

UNAI. *Ixiltzeko kiñua egiñaz, ta abotza pixka bat jetxiaz*: Amak zuek utzi?... Ez dezala ori entzun, ilko litzake ta. Ez al' zenduten, gero, zuek ama utziko?

GIZONA. Ez dakit ba'... Dana dala, beste emakume bat sartu zan etxera...

GAZTEA. *Karraxika*: Ta andre ori erakutsi zidazun zuk ama bezela!

GIZONA. *Burua makur*: Norbait bear genduan eta...

UNAI. Andre ori ugazama bezela eman diozu zure semeari...

GIZONA. Bai.

UNAI. Ta ugazama etxean sartu dezutela, ta pixkorragoa dala, ta zuen ama, zuen odoleko ama, utzi dezute etxetik kanpora?

GIZONA. Etxetik kanpora... *Osorik ala ez ba' litzake bezela*.

UNAI. Etxetik kanpora! Bai! Zure semeari ere erakusteko lotzaz!

GIZONA. *Ixilik*.

UNAI. Orduan, ama baño pixkorragoa dala, ta ama etxetik kanpora bota ta iltzen utzi dezute!...

GIZONA. Iltzen utzi ez... Bera gaxotu zan! Eta orregaitik jarri nion semeari beinbetiko ugazama berria, ta kito!...

ZARRA. Zer?! Ta kito?!... *Ikusleen artean dagon irurogei ta amar bat urteko aitona*.

UNAI. Zu, zein zera zu?

ZARRA. Ni, Antzizar baserriko Joxe Urbistondo naiz, Joxe Migel'en aita, ta Joxe'ren aitona... *Ta mantzoago, bañan asarreago, semeari*: Ama ukatzen duanak, aita ukatu dik; eta egia zioat, ni iñoiz ukatzen ba' nauk bertan ilko aut!!...

GAZTEA. Aitona!...

AITONA. Bai, ta ikasi zak ik ere. Zuek aboan dabilkizuten emakume ori beste amik ez diagu esagutu gure sendian...

UNAI. Ama ori ugazama bera baño aulagoa dala uste al' dezu?

ZARRA. Ez, arraio-pola! Kalera jetxi ta ba' liteke pixka bat makaltzea, ez dago orretara oitua ta... Bañan kalean ere oitzeko emakume gordiña da ori!

GIZONA. Gordiña? Ta fabrikara eltzen danerako ez du kemenik?

ZARRA. Emakume ori esagutzen diat nik ondo; ta laguntzen ba' zaio, bear diran erremedioak eman eta, batez ere, bear duan maitasuna ematen ba' zaio, emakume ori pixkortuko dek berriz...

GIZONA. Pixkortu? Il zorian ez dago ba'?...

UNAI. Orregaitik bear du ba' laguntza orain!

GIZONA. Zer eman genezake?

UNAI. Maitasuna ta gizatasuna.

GAZTEA. Ni gertu nago. *Ta antzeztokira igotzen da...*

ZARRA. *Gazteari gora igotzeko denbora eman eta gero, bere semeari begira.* Ni ere ba' niak... *Ta ik zer diok? Eta orduan bera abiatzen da.*

GIZONA. *Zarra gora igo arte zai, ta gero:* Ez da au nere aurreneko laguntza, ez ustel!... *Ta osasun itxaropenik ba' dago, ez naiz ni atzera geratuko berriz ere... Ta bera ere abiatzen da.*

ITXASO. *Orduantxe sartzen.* Ara! Ama ikustera al' zatozte?...

UNAI. Bai... Esnatu ote da?

ITXASO. Ba' noa. *Ta gela-atea iriki ta sartzen da, ta atea berriz ixten du.* Gizonak bere artean izketan bezela geratzen dira.

IÑAXI. *Sukaldeko atea bereala iriki ta ate ertzetik, pozik.* Ara, Antzizar'ekoak emen?

SABIN. *Sabin sartzen da atzetik don Arturo'kin.* Ara! Zer zabilzate zuek emen...

ZARRA. Zer? Gure ama ikustera gatozek!... Nola ziok?

SABIN. Obeto, obeto... *Ta zuek ikusten zaituztenean poz ederra artuko dik!*

IÑAXI. Ta Itxaso nun da?

UNAI. Barrenen. *Ta amaren atea erakusten du.*

IÑAXI. Ba' noa. *Ta sartzen da.*

DON ARTURO. *Sabin'eri:* Ta Migel'en berririk bai al'dezute?

SABIN. Unai, idatzi al'diozu?

UNAI. Bai, ortan ari nintzan. *Maia erakusten du.* Ta esaten diot, etortzeko, ama pixkortzen ari dala...

DON ARTURO. Bai, Migel ikusiko ba' lu, poztuko litzake emakume ori!...

ITXASO. *Atea irikita, pozik.* Ama esna dago. Sartu, sartu...

Aurrena Sabin sartzen da, ta gero don Arturo; ta gero, irurak alkar begiratu ondoren, lenen zarra, gero gizona ta azkenik gaztea sartzen dira. Unai exeritzen da maiean eta idazten jartzen da.

Dei bat entzuten da, sukaldetik edo.

MIGEL. *Kanpotik.* Ez al' dago iñor! Izeba!

UNAI. *Pozik:* Migel!

MIGEL. *Sartzen, txapel apaña eskuetan daukala, Unai'ri:* Ez al'dago iñor etxean?

UNAI. Ara ni emen... Zuri idazten ari nintzan. *Altxatzen da.*

MIGEL. Ta ama?

UNAI. Ama? Obeto, askoz ere obeto... Zu ikustearekin poztuko da...

Eta Migel bizkarretik artu ta barrura daramaki.

Gero, atea erdi irikita gelditzen da, ta emakume abotz jaso bat entzuten da:

AMA. Migel!...

Musika alaia asten da.

Argia itzaltzen da, ta oiala jexten da.

Kanpoko argiak pixtutzen dira,

ta musika pixka bat luzatzen da.

Ardura eske bat:

Emen musika aitatzen detenean, José Franco'ren "Euskal Erria" kozati batzuek dauzkat buruan, oso egokiak baitira; bañan besteren bat izan liteke, noski.